

Wskazówki dla prowadzących zajęcia dydaktyczne z Osobami z Niepełnosprawnościami

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie kierując się zasadą równości szans w duchu idei inkluzji edukacyjnej, podejmuje konsekwentne działania mające na celu dostosowanie procesu kształcenia do zróżnicowanych potrzeb studentów z niepełnosprawnościami. Kluczowym elementem tych działań jest indywidualne podejście kadry dydaktycznej do studentów zmagających się z różnorodnymi schorzeniami - zarówno natury fizycznej, jak i psychicznej czy neurologicznej. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom tej grupy studentów, Nasz Uniwersytet nieustannie dąży do tworzenia środowiska sprzyjającego pełnemu i aktywnemu uczestnictwu w procesie edukacyjnym. Rola wykładowcy w tym kontekście wykracza poza tradycyjnie rozumiane przekazywanie wiedzy - obejmuje również wrażliwość, elastyczność i gotowość do współpracy w zakresie indywidualnych potrzeb konkretnego studenta.

Indywidualizacja procesu kształcenia nie oznacza obniżenia standardów akademickich -przeciwnie, stanowi wyraz uznania dla różnorodności dróg prowadzących do osiągnięcia tych samych efektów uczenia się. Podejście to wzmacnia podmiotowość studentów, wspiera ich rozwój oraz sprzyja budowaniu kultury akademickiej opartej na empatii, wzajemnym zrozumieniu i odpowiedzialności społecznej.

Biuro do spraw osób z niepełnosprawnościami realizując swoją misję, opracowało niniejszy dokument z myślą, że zawierał on będzie zbiór praktycznych wskazówek przydatnych w pracy dydaktycznej. Dane niepełnosprawności wpływają na sposób przyswajania wiedzy, a różnorodne ograniczenia takie jak fizyczne, sensoryczne, intelektualne , neurologiczne mogą utrudniać dostęp do informacji, komunikację i procesy poznawcze.

Zaburzenia Neurorozwojowe

To zaburzenia wynikające z nieprawidłowego rozwoju ośrodkowego układu nerwowego. Ich objawy wpływają na zachowanie, emocje, zdolności społeczne i/lub funkcje poznawcze (np. uwagę, pamięć, język).

Najczęściej diagnozowane zaburzenia neurorozwojowe:

ADHD - Zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi

- Objawy: trudności z koncentracją, impulsywność, nadmierna ruchliwość (często bardziej wewnętrzna u dorosłych).

- Często błędnie diagnozowane jako: depresja, zaburzenia lękowe.

ASD - Spektrum autyzmu

- Objawy: trudności w relacjach społecznych, sztywność poznawcza, intensywne zainteresowania, wrażliwość sensoryczna.

- U kobiet często maskowane i diagnozowane dopiero w dorosłości.

Dysleksja, dyskalkulia, dysgrafia

- Choć często rozpoznawane w szkole, wielu dorosłych przez lata funkcjonuje bez diagnozy.

- Objawy: trudności z czytaniem, pisanem, liczeniem mimo przeciętnej lub wysokiej inteligencji.

DCD (dyzpraksja) - Zaburzenia koordynacji rozwojowej

- Problemy z koordynacją ruchową, planowaniem działań i organizacją.

Wskazówki dla prowadzących zajęcia dydaktyczne ze studentami posiadającymi zaburzenia neurorozwojowe, które pomogą zapewnić im pełniejszy dostęp do treści edukacyjnych:

Jasna struktura i przewidywalność

- Zapewnij harmonogram zajęć – najlepiej pisemnie lub graficznie.

- Zaczynaj i kończ zajęcia w ustalony sposób – np. krótkie podsumowanie, plan na kolejne zajęcia

- Uprzedzaj o zmianach – jeśli planujesz zmianę sali, formy zajęć lub harmonogramu, poinformuj wcześniej.

Komunikacja

- Używaj prostego, konkretnego języka.
- Unikaj ironii, przenośni i niejednoznaczności, chyba że wyjaśnisz ich znaczenie.
- Sprawdzaj, czy student dobrze zrozumiał – ale nie w sposób zawstydzający.

Indywidualizacja

- Poznaj potrzeby konkretnej osoby – każdy przypadek ASD jest inny.
- Dostosuj formy aktywności – np. możliwość pracy indywidualnej zamiast w grupie.
- Umożliwiaj alternatywne formy wypowiedzi – pisemne zamiast ustnych, jeśli to konieczne.

Otoczenie i bodźce

- Zadbaj o ograniczenie nadmiaru bodźców – np. jaskrawego światła, hałasu, zapachów.
- Pozwól korzystać z pomocy sensorycznych (np. słuchawki wygłuszające, piłeczki antystresowe).

Wspieranie koncentracji

- Dziel materiał na mniejsze części, rob krótkie przerwy.
- Zachęcaj do robienia notatek w sposób dla nich przystępny (rysunki, schematy, nagrania).
- Pozwól nagrywać zajęcia (jeśli nie ma przeciwwskazań).

Ocena i zaliczenia

- Zastanów się nad formą oceniania – testy zamknięte mogą być łatwiejsze niż eseje.
- Daj więcej czasu na wykonanie zadań – jeśli to możliwe.
- Stosuj jasne kryteria oceny, najlepiej zapisane.

Relacja i zaufanie

- Buduj relację opartą na szacunku i zrozumieniu.
- Unikaj publicznego zwracania uwagi, szczególnie w sytuacjach trudnych.
- Reaguj spokojnie i bez oceniania, gdy osoba przeżywa kryzys lub trudność emocjonalną.

Wskazówki dla prowadzących zajęcia dydaktyczne z osobami z niepełnosprawnościami sensorycznymi (wzrokowymi i słuchowymi), które pomogą zapewnić im pełniejszy dostęp do treści edukacyjnych.

Niepełnosprawność sensoryczna to rodzaj niepełnosprawności wynikający z zaburzeń funkcjonowania jednego lub kilku zmysłów, przede wszystkim wzroku i słuchu. Może mieć różne przyczyny i stopień nasilenia, wpływając znacząco na codzienne funkcjonowanie oraz proces uczenia się.

Wspólne zasady dla wszystkich rodzajów niepełnosprawności sensorycznych:

- Bądź otwarty na dialog i pytania – każda osoba może mieć inne potrzeby.
- Zachęcaj do wcześniejszego kontaktu w celu ustalenia indywidualnych form wsparcia.
- Współpracuj z Biurem ds. osób z niepełnosprawnościami
- Regularnie pytaj o potrzeby i poziom zrozumienia materiału.

Osoby z niepełnosprawnością wzrokową

Materiały dydaktyczne

- Udostępniaj materiały wcześniej, w wersji elektronicznej (dostosowanej do czytników ekranowych).
- Unikaj skanów – korzystaj z plików tekstowych (Word, PDF z warstwą tekstową). Oznaczaj nagłówki, listy i tabele zgodnie z zasadami dostępności cyfrowej.

Styl prowadzenia zajęć

- Opisuj to, co pokazujesz na slajdach, tablicy lub ekranie.
- Zawsze czytaj na głos treści z prezentacji, diagramów czy osi czasu.
- Zapowiadaj zmiany tematu lub przejścia między sekcjami zajęć.

Organizacja przestrzeni

- Zapewnij możliwość swobodnego poruszania się po sali (usunięcie przeszkód).
- Osoba niewidoma powinna móc usiąść w miejscu, które najlepiej jej odpowiada (np. blisko źródła dźwięku).

Komunikacja

- Mów wyraźnie, utrzymuj kontakt słowny, unikaj wyłącznie gestów.
- W razie potrzeby – dostosuj tempo mówienia i pozwól na dodatkowe pytania lub wyjaśnienia.

Osoby z niepełnosprawnością słuchu

Komunikacja

- Zapewnij możliwość korzystania z tłumacza PJM (Polski Język Migowy) lub notatki elektronicznej, jeśli to konieczne.
- Mów wyraźnie, patrz w stronę studentów – nie odwracaj się tyłem w trakcie mówienia.
- Nie zasłaniaj ust (osoby czytające z ruchu warg muszą widzieć twarz).

Materiały dydaktyczne

- Udostępniaj notatki, slajdy i inne materiały z wyprzedzeniem – ułatwia to zrozumienie treści.
- Korzystaj z napisów do filmów i materiałów multimedialnych.

Styl prowadzenia zajęć

- Powtarzaj pytania zadawane przez innych studentów - ułatwia to osobom niestyszącym śledzenie dyskusji.
- Unikaj mówienia podczas hałasu tła (np. uruchomiony projektor, szumy).

Ułatwienia technologiczne

- Pozwól studentom nagrywać zajęcia (jeśli tego potrzebują).
- Rozważ wykorzystanie narzędzi do automatycznej transkrypcji (np. aplikacje rozpoznające mowę).

Charakterystyka niepełnosprawności sensorycznej:

Cecha	Wzrokowa	Słuchowa
Odbiór informacji	Utrudniony wizualnie	Utrudniony słuchowo
Komunikacja	W pełni werbalna lub przez technologię	Werbalna, migowa lub pisemna
Pomoc dydaktyczna	Czytniki ekranowe, opisy alternatywne	Napisy, tłumaczenie PJM, notatki
Wymagana adaptacja materiałów	Tak, zwłaszcza wizualnych	Tak, zwłaszcza dźwiękowych

- Niepełnosprawność sensoryczna nie wpływa bezpośrednio na intelekt.
- Osoby z tą niepełnosprawnością mogą w pełni uczestniczyć w życiu akademickim i społecznym (pod warunkiem odpowiednich dostosowań).
- Bariery są często wynikiem nieprzystosowanego środowiska, a nie ograniczeń osoby.

Wskazówki dla prowadzących zajęcia dydaktyczne z osobami niewidomymi i słabowidzącymi, które pomogą zapewnić im pełniejszy dostęp do treści edukacyjnych:

Zasady ogólne

Ustal kontakt i potrzeby indywidualne

- 🟢 Zapytaj uczestnika o preferowany sposób komunikacji, dostępności materiałów czy potrzebne udogodnienia.
- 🟢 Nie zakładaj – pytaj.

Opisuj to, co pokazujesz

- 🟡 Gdy używasz slajdów, diagramów, rysunków, zawsze mów, co się na nich znajduje. Nie mów: „*jak widzicie na slajdzie*”, tylko np. „*Na slajdzie znajduje się wykres przedstawiający wzrost liczby studentów od 2015 roku...*”.

Zachowuj porządek i przewidywalność

- 🟢 Informuj o strukturze zajęć, kolejnych punktach, zakończeniach wątków.
- 🟢 Stosuj sygnały przejścia: „*Teraz przejdziemy do kolejnego zagadnienia*”.

Nie polegaj wyłącznie na wzroku jako kanale przekazu

- 🟡 Zamiast wskazywać („*tutaj*”), używaj precyzyjnych określeń: „*w lewym górnym rogu slajdu*”, „*trzeci punkt listy*”.

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

Udostępniaj wcześniej

- 🟢 Prześlij materiały z wyprzedzeniem, najlepiej w formacie dostępnego pliku tekstowego (DOCX, RTF, TXT, dostępny PDF).
- 🟢 Nazwij pliki zrozumiale.

Zadbaj o dostępność cyfrową

- 🟢 Materiały powinny być zgodne z zasadami WCAG:
 - 🟡 Tekst alternatywny do grafik.
 - 🟡 Kontrast tekstu do tła.
 - 🟡 Brak informacji przekazywanych wyłącznie kolorem.

Unikaj skanów i materiałów graficznych bez opisu

- 🟢 Jeśli korzystasz z tabel, schematów, wykresów — opisz je słownie.

ZAJĘCIA PRAKTYCZNE / LABORATORYJNE

Opisz przestrzeń

- Przy wejściu do sali przedstaw jej układ: gdzie jest biurko, tablica, wyjścia.
- Ułatwiał orientację przestrzenną.

Zaproponuj asystę w razie potrzeby

- Zapytaj, czy student chce pomocy przy przemieszczaniu się lub pracy z urządzeniami.
- Nie chwytaj za rękę - zaproponuj ramię.

Używaj pomocy dotykowych i dźwiękowych

- Dla niewidomych warto stosować modele 3D, plansze z wypukłościami, opisy dźwiękowe.

KOMUNIKACJA I INTERAKCJA

Zwracaj się bezpośrednio

- Mów do osoby z niepełnosprawnością wzroku, nie do jej asystenta czy opiekuna.
- Przedstaw się przy pierwszym kontakcie i przy każdej nowej rozmowie.

Mów, kiedy odchodzisz / kończysz rozmowę

- To ułatwia orientację w sytuacji.

Pozwól na udział w dyskusji i pracy grupowej

- Dbaj, by osoba niewidoma/słabowidząca była włączona – np. przez wyraźne przedstawienie się członków grupy.

DODATKOWE NARZĘDZIA I WSPARCIE

- Zgoda na nagrywanie zajęć – może pomóc w późniejszym odstuchu.
- Czytniki ekranu i lupa ekranowa – warto znać podstawy działania (NVDA, VoiceOver, JAWS, ZoomText).
- Współpraca z uczelnianym Biurem ds. osób z niepełnosprawnościami – konsultuj potrzeby i możliwości wsparcia.

Wskazówki dla prowadzących zajęcia dydaktyczne ze studentami niesłyszącymi i słabosłyszącymi, które pomogą zapewnić im pełniejszy dostęp do treści edukacyjnych:

Ogólne zasady komunikacji

Zadbaj o widoczność twarzy i ust:

- Nie zakrywaj ust (unikaj zasłaniania ręką, długopisem).
- Unikaj mówienia podczas pisania na tablicy - odwracanie się utrudnia odczyt z ust.
- Zadbaj o dobre oświetlenie – twarz powinna być dobrze widoczna.

Mów wyraźnie, ale naturalnie:

- Nie krzycz i nie przesadzaj z artykulacją – to utrudnia zrozumienie.
- Zachowuj normalne tempo, ale rób pauzy na przetwarzanie treści.

Używaj prostego języka:

- Unikaj skomplikowanych zdań i idiomów.
- Powtarzaj i parafrazuj trudniejsze treści.

Ustal formę komunikacji:

- Zapytaj studenta, czy preferuje język migowy, czy wspomagany mową pisemną (notatki, napisy, itp.).

Organizacja zajęć

Udostępniaj materiały z wyprzedzeniem:

- Przesyłaj prezentacje, skrypty, słownictwo specjalistyczne przed zajęciami.
- Pomaga to w lepszym przygotowaniu i rozumieniu treści.

Używaj napisów i transkrypcji:

- Filmy i nagrania powinny zawierać napisy.
- W miarę możliwości stosuj automatyczne napisy (np. w PowerPoint lub Teams).

Notuj kluczowe informacje na tablicy/slajdach:

- Wzrokowe wsparcie treści pomaga w zrozumieniu przekazu.
- Zwracaj uwagę na terminy techniczne – warto je zapisać i wyjaśnić.

Zorganizuj przestrzeń:

- Ustaw studentów tak, aby widzieli twarz wykładowcy i ewentualnego tłumacza.
- Ułatw dostęp do aparatury wspomagającej słuch.

Interakcja na zajęciach

Zachęcaj do zadawania pytań:

- ✔ Pozwól na zadawanie pytań na czacie, na piśmie lub przez tłumacza PJM.
- ✎ Daj więcej czasu na odpowiedzi.

Kontroluj sytuacje grupowe:

- ✔ W czasie dyskusji ustal zasady: jedna osoba mówi w danym momencie.
- ✎ Osoby zabierające głos powinny być dobrze widoczne.

Ustal sposoby powiadamiania o przerwach, zmianach, terminach:

- ✔ Informuj pisemnie (mail, platforma uczelniana) o zmianach organizacyjnych.

Współpraca z tłumaczem PJM

- ✔ Mów do studenta, nie do tłumacza.
- ✔ Dostosuj tempo mówienia – tłumacz potrzebuje chwili, by przekazać sens wypowiedzi.
- ✔ Zadbaj o miejsce dla tłumacza – widoczne i dobrze oświetlone.

Pamiętaj

- ✎ Studenci nie słyszący nie zawsze znają język polski na poziomie języka ojczystego – język migowy to dla nich pierwszy język.
- ✎ Bariera komunikacyjna nie oznacza braku kompetencji – odpowiednie wsparcie umożliwia pełne uczestnictwo w zajęciach.